

DYNAMISCHE ONDERWIJSSTATISTIEK¹

PH. J. IDENBURG

Sinds het begin van de reorganisatie van het voortgezet onderwijs, gemarkeerd door de nota betreffende onderwijsvoorzieningen van minister Rutten, nu al weer bijna 17 jaar geleden!, denken, spreken en schrijven wij over de structuur van het Nederlandse schoolwezen. Daarmede bedoelen wij het relatief statische aspect van de onderwijsorganisatie, dat slechts op lange termijn verandert.

Daartegenover staat het dynamische element, dat zich binnen het door de structuur gestelde kader als continu proces voltrekt. Dat is dan o.m. de binnenkomst der leerlingen, hun gang door de school, waarin zij plaats nemen, hun overgang naar een andere school en hun voortgang aldaar alsmede het eventuele vervolg van deze gebeurlijkheden tot zij het schoolwezen verlaten en de maatschappij binnentreden als beroepsbeoefenaar of als huisvrouw (een functie die wij hoog waarderen, maar nu eenmaal niet als beroep plegen aan te duiden).

Het relatief statische en het dynamische aspect van een onderwijsstelsel zijn nauw op elkaar betrokken. De bijdrage, welke een schooltype in het onderwijsproces levert bv. op het stuk van de interne of externe doorstroming — waaronder ik resp. de gang van de leerling binnen de school en zijn overgang naar voortgezette scholen versta — karakteriseert zijn plaats in de structuur en de analyse van die bijdrage en vooral van de ontwikkeling ervan in de tijd kan aanwijzingen geven voor een eventuele herziening van de structuur. Een politiek, die een optimale ontwikkeling der talenten in individueel en nationaal belang voorstaat, zal de doorstromingsverschijnselen daarom met oplettendheid volgen.

Het inzicht, dat hier nodig is, wordt aan de hand van statistische gegevens verworven. Zo heeft het Centraal Bureau voor de Statistiek een en andermaal cijfers verstrekt aangaande toelating en vertrek bij het voortgezet onderwijs, die een wezenlijke bijdrage hebben gegeven tot de kennis van herkomst en bestemming der leerlingen, terwijl de generatiestatistieken van de genoemde instelling licht hebben geworpen op de wijze, waarop de leerlingen met vallen en opstaan de scholen doorlopen. De afdeling culturele statistieken van het C.B.S., onder de be-

¹ Naar aanleiding van Centraal Bureau voor de Statistiek, *Overgangen binnen het onderwijs en intrede in de maatschappij, 1936, 1956 en 1961—1966*, „Matrix”, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1967.

kwame leiding van Drs. J. de Bruyn, heeft, naar thans blijkt, haar ambities hoger gesteld. Zij meende niet bij de partiële en incidentele informatie te moeten blijven staan. Zij heeft *alle* leerlingen van het schoolwezen minus die van het kleuteronderwijs en aangevuld met die van het leerlingwezen in haar aandacht betrokken.

Tenslotte wordt — tenzij invaliditeit, emigratie of dood tussen beiden treden — elk vertrek van een leerling gevolgd door een intrede elders of een binnentreden in de maatschappij (waaronder ik nu en straks eenvoudigheidshalve de intrede van de vrouw in het huishouden begrip). In beginsel is het dus mogelijk om alle leerlingen in een sluitend systeem te vangen: een matrix, waarin van alle vertrekkenden de plaats van hun aankomst naar schooltype of „maatschappij” is vermeld, zodat er niet één ontbreekt. De opzet verschilt van de generatie- of cohortstatistieken in zoverre in de matrix steeds de schoolsituatie op twee opeenvolgende peildata wordt vergeleken zonder rekening te houden met wat voordien heeft plaats gevonden.

Vereenvoudigde onderwijsmatrix, mannen 1965.

Afkomstig van:	vertrokken naar:				Bestand 1964
	buiten- gewoon l.o.	gewoon l.o.	voortgezet onderwijs	geen onderwijs	
Buitengew. lager ond.	31027	947	2634	4303	38911
Gew. lager ond.	7126	599436	107669	4049	718280
Voortgezet onderwijs	65	0	567495	100066	667626
Geen onderwijs	2091	122979	9267		
Bestand 1965	40309	723362	687065		

Wanneer deze gedachte eenmaal gegrepen is, kan de matrix-idee worden verfijnd. Men kan binnen de schoolsoorten de leerjaren gaan onderscheiden. Er zijn andere specificaties mogelijk. Die naar het geslacht ligt voor de hand. Men kan bij vertrek naar „gediplomeerd” en „ongediplomeerd” onderscheiden. De leeftijd en het sociaal milieu kunnen worden geïntroduceerd. Beperking zal echter nodig blijken want wie de verlokkingen van de matrix niet weet te weerstaan, komt in het oeverloze land terecht. Het aantal cellen, waarmee hij te doen krijgt, gaat zijn spoedig waarnemingsvermogen te boven. Er ontstaan tabellen, die — wil men ze in hun totaliteit overzien — een oppervlakte van een zaal beslaan, waarboven men zich nog slechts zwevend

kan bewegen. Natuurlijk kan de nieuwe rekenapparatuur in zulke gevallen helpen. Men is er op het C.B.S. bij uitstek mee vertrouwd. Voor beleid zijn evenwel niet in de eerste plaats kennis van onnoemelijk veel details maar inzicht en overzicht vereist. Het gaat daarbij om de lijnen der ontwikkeling, die mogelijk tot ingrijpen aanleiding kunnen geven. Het vastleggen van de verschijnselen tot in hun details in de computer, kan een voorwaarde zijn voor het verwerven van dat zicht op de werkelijkheid, maar uiteindelijk moet de onderzoeker de taal der cijfers toch kunnen verstaan en de boodschap, die erin wordt gebracht, kunnen overdragen aan de mensen van het beleid. Daarom: het verdrinken in de cijfers is een reëel gevaar.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek is in staat geweest om een deel van het principieel mogelijke te realiseren. Daar heeft het de absolute cijfers voor bijeen weten te garen. Het heeft zich daarbij, zoals gezegd, tot de mutaties van school tot school en van school naar maatschappij, die zich in de tijd van één jaar voltrekken, beperkt. Maar die gegevens heeft het dan bijeengebracht voor de jaren 1936, 1956 en elk der jaren 1961-1966, daarmee aan het gepresenteerde materiaal aanstonds een historisch reliëf gevend. In de in noot¹ genoemde publicatie kan men deze informatie vinden. Er zijn cijfers voor mannen en vrouwen afzonderlijk. Alle schoolsoorten worden vermeld. De vraag naar gediplomeerd of niet is beantwoord. Ook is nog nagegaan of de leerling bij overgang bij dezelfde schoolsoort in hetzelfde of een ander leerjaar terecht is gekomen. Maar in de publicatie heb ik dit laatste aspect niet aangetroffen en dat is vergeleken bij wat er wel geboden wordt geen noemenswaardig gemis. Van de potentieel mogelijke verdere ontwikkelingen van de matrix hebben de belangstellenden stellig nog allerlei tegoed. Maar ditmaal zijn de genoemde essentialia voor kennisneming door een groot publiek gereed gemaakt. Dit weinige is trouwens al heel veel. Want naast het boekje, dat thans verscheen, zijn nog vele tientallen gelichtdrukte tabellen afzonderlijk beschikbaar.

De betrachte beperking getuigt van wijsheid. Immers wat thans in 77 bladzijden wordt verstrekt, blijkt hanteerbaar en, voeg ik er aanstonds aan toe, bijzonder informatief. Juist in zijn betrekkelijke soberheid is dit een indrukwekkende bijdrage tot de kennis van het Nederlandse schoolwezen geworden, een bijdrage, die als stuk onderwijsresearch veel detailonderzoekingen, o.a. in de vorm van proefschriften, in de schaduw stelt. Het is als zodanig allerminst de eerste, die door de afdeling culturele statistieken wordt geleverd, maar — als vrucht van een werk van jaren — onmiskenbaar de meest-omvattende en een top in haar werk.

Ik schrijf dit hier neer omdat ik van oordeel ben dat de bijdrage, die de Nederlandse onderwijsstatistiek tot het onderzoek van het onderwijs levert, gemeenlijk wordt onderschat.

Het wordt de gebruiker van dit boekje niet moeilijk gemaakt. Als hij er tegen opziet om de staten met absolute en relatieve cijfers zelf aandachtig te beschouwen en te interpreteren dan is er voor hem een reeks conclusies in gewone mensentaal geformuleerd, waarin de geconstateerde verschijnselen worden samengevat. Het vervolg van dit artikel kan dan ook bestaan uit een selectie uit de gevolgtrekkingen, die het C.B.S. reeds voor ons heeft opgesteld. De orde, die in het navolgende wordt inachtgenomen, is er evenwel een van eigen maaksel.

Wij behandelen eerst wat de matrix ons leert aangaande de functionering van het schoolwezen. Wij letten dus op de leerlingenstroom en releveren wat omtrent haar voortgang en vertakking aan de hand van dit materiaal valt te vertellen. Vervolgens gaan wij na wat deze publicatie bijdraagt tot de kennis van de pedagogische structuur van het schoolwezen. Als derde punt zijn de gegevens aan de orde aangaande de dienst, die het schoolwezen aan de maatschappij bewijst. Er volgt nu een groot aantal cijfers. Ik hoop dat dit de lezer niet zal ontmoedigen. Voor het begrip van ons schoolwezen is kwantificering vereist.

1. De functionering van het schoolwezen

De bewerkers van deze statistiek hebben een classificatie van onderwijsniveaus geïntroduceerd, die de gebruikers kan helpen om in de veelheid der verschijnselen orde te brengen en de ontwikkeling ervan gemakkelijk te kunnen vaststellen. Zij volgt hier:

- a Lager:
Buitengewoon lager onderwijs, gewoon lager onderwijs en voortgezet gewoon lager onderwijs.
- b Uitgebreid lager:
u.l.o. zonder diploma, de leerjaren 1, 2 en 3 van het v.h.m.o., en lager beroepsonderwijs zonder diploma.
- c Semi-middelbaar:
u.l.o. met diploma, v.h.m.o. leerjaren 4 en hoger zonder diploma, lager beroepsonderwijs met diploma, middelbaar beroepsonderwijs zonder diploma, en nautisch onderwijs.
- d Middelbaar:
v.h.m.o. met diploma, middelbaar beroepsonderwijs met diploma,

en hoger beroepsonderwijs en opleiding van leerkrachten, beide zonder diploma.

e Semi-hoger:

Gediplomeerden van het hoger beroepsonderwijs en van de opleiding van leerkrachten, en wetenschappelijk onderwijs zonder afsluitend examen.

f Hoger:

Wetenschappelijk onderwijs met afsluitend examen.

Het is een nuttige onderscheiding, waarbij de omschrijving van niveau b. wegens het oneigenlijk gebruik van de naam van een bepaalde schoolsoort evenwel gemakkelijk tot verwarring kan leiden.

Overziet men nu, onder toepassing van deze indeling, het historisch materiaal dan blijkt nog eens opnieuw hoe sterk het volgen van onderwijs na de lagere school in de laatste 30 jaar is toegenomen. De leerlingen blijven langer op school en bereiken hierdoor in het algemeen een hoger onderwijsniveau. Dit geldt met name voor het doorstuderen vanuit de schoolsoorten, die tot het lager en het semi-middelbaar onderwijsniveau worden gerekend. De voortzetting van de opleiding vanuit het hiertussen gelegen uitgebreid lager niveau vertoont niet zo'n sterke stijging als de reeds genoemde, omdat dit niveau, zoals de lezer hierboven heeft kunnen opmerken, uitsluitend leerlingen omvat, die de school zonder diploma verlaten. Dit voortijdig vertrek leidde en leidt nog veelal tot het opgeven van de studie. Het is gelukkig een categorie, die geleidelijk afneemt.

Bij de jongens valt de grote ontplooiing in het voortzetten van de studie voornamelijk tussen 1936 en 1956 en wel in de laagste drie niveaus. Bij de meisjes zien wij een analoge ontwikkeling bij het vertrek uit het laagste onderwijsniveau (toeneming van 46 % in 1936 tot 80 % in 1956), doch in de beide daarop volgende niveaus ligt het zwaartepunt der ontwikkeling eerst in de jaren 1961 en volgende. Eerst dan begint ons land zijn achterstand op het stuk van de meisjesopleiding in te lopen. Nog altijd liggen de percentages voor „verdere studie” allerwegen bij de overeenkomstige cijfers voor de jongens achter. Met de zo juist gesignaleerde ontwikkeling gaat gepaard dat meer volledig dagonderwijs en relatief (niet absoluut) minder part-time onderwijs wordt genoten.

Dit zijn algemene tendenties, die uit het cijfermateriaal welsprekend naar voren komen. Maar wat is er in 1966 aan de hand? Van de mannelijke leerlingen met het diploma v.h.m.o. gingen in 1964 83 % en in 1965 86 % studeren, vanwaar de terugval op 79 % (geschat) in 1966?

En waarom gaan er minder gediplomeerden van de l.t.s. met de studie door dan in vorige jaren (80 % tegenover 91 % in 1965)? Eerst in volgende jaren zullen wij weten of dit meer is dan een incidentele teruggang. Wanneer de matrix-gegevens elk jaar uitkomen, kunnen wij op deze wijze de vinger op de pols der onderwijsontwikkeling houden.

Toelating en vertrek naar verder onderwijs van enkele afzonderlijke schoolsoorten verdienen thans speciale vermelding.

Bij het b.l.o. is een verschuiving opgetreden in de vooropleiding der toegelaten leerlingen. Tegenwoordig komt een kleiner deel van hen van het g.l.o. dan vroeger het geval was. Dit betekent dat de toelating thans meer direct plaats vindt. De leerlingen, die het b.l.o. verlaten, kiezen, naar blijkt, steeds vaker als bestemming het lager beroeps-onderwijs. Hun aantal steeg bij de jongens van 400 (7 %) in 1956 tot 2.400 (29 %) in 1966, en bij de meisjes in dezelfde jaren van 150 (4 %) tot 800 (19 %).

Het aantal jongens en meisjes, dat na het verlaten van de school voor g.l.o. verder gaat leren, is sinds 1936 zo sterk toegenomen, dat het g.l.o. tegenwoordig voor (vrijwel) niemand meer eindonderwijs betekent. Bij het volgen van de leerlingen, die in 1966 het g.l.o. verlieten, kan men drie grote stromen onderkennen:

- a. de krachtigste stroom is die, welke naar het beroeps-onderwijs gaat: 42 % van de jongens en 38 % van de meisjes kiest deze vorm van verder onderwijs;
- b. op de tweede plaats komt de stroom naar het u.l.o.: ze omvat 30 % van de jongens en 35 % van de meisjes. Deze percentages zijn de laatste tien jaar vrijwel ongewijzigd gebleven;
- c. de stroom naar het v.h.m.o. is weliswaar nog altijd de kleinste van de drie, maar ze heeft zich in de laatste tien jaar zeer krachtig ontwikkeld: van 15 tot 20 % bij de jongens, van 11 tot 17 % bij de meisjes. In het laatste teljaar vóór de oorlog (1936) gingen er 6.400 jongens (8 %) naar het v.h.m.o., thans 21.000.

Voor de meisjes vinden wij respectievelijk 3.200 (4 %) en 18.000 naar het v.h.m.o. vertrokkenen.

Van degenen, die een m.u.l.o.-diploma (A of B) hebben behaald, gaat een deel naar het v.h.m.o.: in 1966 jongens 17 % en meisjes 7 %. Deze percentages liggen veel hoger voor het m.u.l.o.-B-diploma afzonderlijk: jongens 25 % en meisjes 23 %.

Een aanzienlijk deel der gediplomeerden gaat na het u.l.o. evenwel het beroeps-onderwijs volgen. Zij, die een A-diploma hebben behaald,

gaan voornamelijk naar het middelbaar beroepsonderwijs (jongens 28%, meisjes 24 %), terwijl degenen, die een B-diploma verwierven, in meerderheid naar het hoger beroepsonderwijs overgaan; dit geldt in veel sterkere mate voor de jongens (44 %) dan voor de meisjes (20 %).

Ook de opleiding van leerkrachten is een belangrijke bestemming na de u.l.o.-school: 17% van de jongens en 21% van de meisjes. Deze verhoudingscijfers liggen voor de diploma's A en B ongeveer op gelijk niveau.

Het m.u.l.o.-A-diploma is voor 23 % der jongens en voor bijna de helft der meisjes eindonderwijs. Dit ligt bij het B-diploma geheel anders. Daar gaan praktisch alle jongens verder studeren en van de meisjes 80%.

Wanneer gegevens als tot dusver besproken regelmatig verschijnen, zullen ze een wezenlijke bijdrage leveren tot de vooruitberekening en planning, waaraan ons schoolwezen behoefte heeft.

2. *De pedagogische structuur van het schoolwezen*

De gegevens omtrent de doorstroming dragen bij tot de typering van de onderscheidene schoolsoorten. Voor een beschrijving van de pedagogische structuur bewijzen ze essentiële diensten.

Zo zagen wij zojuist het b.l.o. in toenemende mate als voorbereiding voor het beroepsonderwijs functioneren. Dat verandert zijn plaats in de structuur.

De omzetting van de lagere school als eindonderwijs voor een aanzienlijk deel der bevolking tot basisonderwijs, waarop voor (bijna) allen een voortzetting volgt, heeft haar beslag gekregen. Wij zijn ons van de consequenties van het verschijnsel voor de inhoud van haar onderwijs tegenwoordig welbewust.

De betekenis van het u.l.o. als tussenschool, opleidende voor het v.h.m.o. komt uit de cijfers duidelijk naar voren. Daarnaevens releveren de cijfers de rol, die vooral u.l.o.-B speelt als voorbereiding voor het beroepsonderwijs. De stagnatie in de relatieve groei van het u.l.o. werd boven reeds aangeduid. Sinds jaar en dag gaan 30 % van de jongens, die het g.l.o. verlaten, naar het u.l.o. en 34 à 35 % van de meisjes. Stilstand is temidden van de dynamiek, die de andere cijfers vertonen, achteruitgang. Terecht kreeg deze schoolsoort in de Wet op het voortgezet onderwijs een nieuwe plaats en — naar wij hopen — frisse impulsen.

De matrix-gegevens laten zien hoe het staat met de opklimmingslijn

lager² — middelbaar — hoger beroepsonderwijs. Wij zouden het leerlingstelsel daarbij graag apart hebben gezien. Het klinkt wat kryptisch wanneer wordt verklaard: „na het behalen van het een of andere diploma of getuigschrift in het lager beroepsonderwijs gaat iets minder dan de helft der jongens binnen dit lager beroepsonderwijs verder studeren, terwijl ongeveer een kwart van hen van verdere studie afziet”. Hier is kennelijk overwegend overgang naar de leerlingopleidingen in het bedrijfsleven bedoeld. Jammer ook dat de relatie hogerberoepsonderwijs — technische hogeschool ontbreekt. De gelichtdrukte tabellen maken deze tekorten goed. Ik kom er op terug. De gepresenteerde cijfers zijn evenwel voldoende om vast te stellen dat de opklimmingslijn door het beroepsonderwijs bij de jongens toch eigenlijk nog maar een mager stippelijntje is en dat er met name niet veel groei in de cijfers omtrent de voortzetting der studie van de gediplomeerden van de l.t.s. valt waar te nemen. Bij de meisjes gaan van de gediplomeerden van het lager beroepsonderwijs heel wat meer in het middelbaar beroepsonderwijs verder en de cijfers vertonen enige toename. Daar staat tegenover dat bij de jongens nog altijd 13 % de weg van het middelbaar naar het hoger beroepsonderwijs vindt — en dit is meer dan vroeger — terwijl de cijfers ons releveren dat die overgang voor de meisjes is afgesloten. Wel vinden de meisjes met het middelbaar diploma voortgezette studiemogelijkheden op hetzelfde niveau. Meer dan jongens zelfs.

De gehele materie verdient aan de hand van deze cijfers, juist nu het gehele voortgezet onderwijs op stapel staat, nog eens ernstige overweging. Wij zouden langs deze beroepsopleidingen graag een bredere baan van opstijging zien lopen, al verdient de weg via m.a.v.o. en h.a.v.o. de voorkeur. Uit de gelichtdrukte tabellen blijkt dat in 1966 91½% van de h.t.s. leerlingen naar de Technische Hogeschool is overgegaan, terwijl 18 % nog een partiële vervolgopleiding op de h.t.s. ging volgen.

3. *De dienst van het schoolwezen aan de maatschappij*

Het is uit het voorafgaande duidelijk dat de „onderwijsbagage” van de jongeren, die het onderwijs verlaten, in de loop der tijden aanzienlijk omvangrijker geworden is. Dit kan men het beste aantonen door aandacht te schenken aan het vertrek vanuit het laagste niveau (g.l.o., b.l.o. en v.g.l.o.). Terwijl vóór de oorlog nog ruim een derde van de

² inclusief leerlingstelsel.

jongens, die geen verder onderwijs meer ontvangen (28.000) en meer dan de helft der meisjes (42.000), niet meer dan een der genoemde vormen van lager onderwijs had gevolgd, waren deze cijfers in 1956 en 1966 teruggelopen tot resp. 21 % (19.000) en 11 % (12.000) van de jongens, en 28 % (24.000) en 14 % (14.000) van de meisjes. Dit zijn dan in hoofdzaak b.l.o.ers en v.g.l.o.ers maar er waren nog 4.500 jongens en 3.000 meisjes van het g.l.o. bij. Het aantal jongeren, dat vanuit de daarop volgende niveaus het onderwijs verlaat, is door de jaren heen zowel relatief als absoluut sterk toegenomen, vooral vanuit de schoolsoorten, welke samen het middelbare niveau vormen.

Verreweg de meeste jongelui, die het volledig dagonderwijs verlaten, zijn thans afkomstig van een der schoolsoorten, waaruit het semi-middelbaar onderwijsniveau is opgebouwd: in 1966 42 % der jongens en 33 % der meisjes. In rangorde volgt hierop het uitgebreid lager niveau, waaruit 24 % der jongens en 28 % der meisjes afkomstig is. Laatstgenoemde percentages vertonen, zoals eerder werd opgemerkt, een dalende tendentie; die van het semi-middelbare niveau zijn in de loop der jaren licht gestegen.

Betrekt men het aantal leerlingen, dat per onderwijsniveau voor de maatschappij beschikbaar komt, op het totaal aantal jongelui, dat in hetzelfde jaar elk niveau uitstroomt, dan blijken de desbetreffende percentages sinds 1956 over vrijwel de gehele linie gedaald te zijn, als gevolg van het feit dat toenemende verdere studie de jongelui langer in het onderwijs vasthoudt, en daardoor de toestroom naar de maatschappij tijdelijk afzwakt. Het sterkst ziet men dit verschijnsel in het lagere onderwijsniveau, waar tien jaar geleden nog een vijfde gedeelte van de vertrekkenden het volledig dagonderwijs vaarwel zegde en, zoals wij zagen, thans niet meer dan 11 à 13 %.

Het vertrek uit een bepaalde schoolsoort zonder daar een diploma of getuigschrift verworven te hebben, leidt meestal *niet* tot het overgaan naar een andere vorm van volledig dagonderwijs, maar wèl tot overgang naar de maatschappij. De desbetreffende percentages zijn over het algemeen in de laatste zes jaar weinig veranderd, uitgezonderd die aangaande het vroegtijdig vertrek uit het g.l.o. (leerjaren 1-5), het u.l.o. (leerjaar 1) en het v.h.m.o. (leerjaren 1-3), waar men een tamelijk substantiële daling der percentages kan waarnemen. De percentages voor de zo juist genoemde categorieën liggen op een aanmerkelijk lager niveau dan alle andere, hetgeen erop wijst dat men tegenwoordig juist dáár veel vaker het nog eens bij een andere schoolsoort probeert.

De mannelijke beroepsbevolking wordt grotendeels aangevuld vanuit het beroepsonderwijs. Van degenen die jaarlijks voor de maatschappij beschikbaar komen waren er in 1966 43.000 (41%) van het lager beroepsonderwijs afkomstig. Van hen bezat de overgrote meerderheid een getuigschrift van l.t.s., i.t.o. of bedrijfsschool (26.000). De gediplomeerden van het middelbaar en het hoger beroepsonderwijs komen samen op ruim 7%. In totaal levert het beroepsonderwijs 52%, welk percentage men desgewenst nog mag vermeerderen met hen, die van het nautisch onderwijs en van de opleiding van leerkrachten afkomstig zijn (samen ruim 6%). De tot nu toe genoemde percentages betreffende het beroepsonderwijs zijn gedurende de laatste zes jaren langzaam maar gestaadig opgelopen.

Het jaarlijks aandeel, dat het algemeen vormend onderwijs aan de beroepsbevolking levert, is sedert 1961 gedaald van 45 tot bijna 37%. De belangrijkste groeperingen hieronder zijn het u.l.o. (in 1966 15%, van wie iets minder dan de helft met diploma, sterk overwegend diploma m.u.l.o.-A) en de componenten van het lagere niveau: b.l.o., g.l.o. en v.g.l.o. (in 1966 samen bijna 15%).

Van de gediplomeerden van het v.h.m.o. kwamen in 1966 slechts rond 3.200 mannen voor de maatschappij beschikbaar; bijna 70% van hen bezat het diploma h.b.s.-A.

Het wetenschappelijk onderwijs leverde in 1966 bijna 3.400 mannelijke afgestudeerden (3,2%) op, het hoogste aantal, dat tot nu toe werd bereikt. Uiteraard vloeit aan de maatschappij een jaarlijks wisselend aantal „gesjeesde” studenten toe.

Ook bij de vrouwen levert het beroepsonderwijs veruit het grootste aandeel van degenen, die haar intrede doen in de maatschappij: nl. 46%. 33% was afkomstig van het lager, 12% van het middelbaar beroepsonderwijs. Zo men wil kan men hierbij ook nog 6,5% afkomstig van de opleiding van leerkrachten rekenen.

Daarnaast komt uit de sector van het algemeen vormend onderwijs nog 9% uit het v.g.l.o., 12% uit het u.l.o. zonder diploma en 10% in het bezit van diploma m.u.l.o.-A.

Verhoudingsgewijze levert het wetenschappelijk onderwijs slechts een zeer geringe jaarlijkse bijdrage: $\frac{1}{2}$ % afgestudeerden en eveneens $\frac{1}{2}$ % zonder afsluitend examen. Elk dezer groepen omvat iets meer dan 500 vrouwen (in 1966).

Zo is de gedachte, dat na het algemeen onderwijs enigerlei vorm van beroepsonderwijs moet volgen aler de leerling de samenleving binnentreedt, een van de grondgedachten van de reorganisatie van het voort-

gezet onderwijs, reeds voor een groot stuk gerealiseerd.

Zoals bekend is, vraagt de maatschappij steeds meer geschoolde arbeid. Het is daarom van belang om na te gaan hoe het aantal gediplomeerden met een technische opleiding zich ontwikkelt. Onze publicatie doet dit dan ook.

Het aantal mannelijke gediplomeerden met een technische opleiding is sinds 1961 op alle niveaus sterk toegenomen. Daarbij is vooral het aandeel van het uitgebreid lager niveau vooruitgegaan, terwijl dat van het lagere niveau is teruggelopen. Het blijkt dat vooral in het lagere niveau zeer velen na het verlaten van het volledig dagonderwijs nog doorstuderen om een tweede diploma of getuigschrift te behalen.

Uitgaande van de aantallen gediplomeerden kan men vaststellen, dat vooral de verhouding tussen het uitgebreid lagere en het lagere niveau sinds 1961 sterk gewijzigd is. In laatstgenoemd jaar was deze verhouding 1 : 15. Sindsdien is ze regelmatig gedaald, tot 1 : 9 in 1966.

Daarentegen is de verhouding tussen het h.t.s.-niveau en het uitgebreid lagere niveau in omgekeerde zin veranderd: in 1961 was deze nog 1 : 0,8 maar in 1966 is ze opgelopen tot 1 : 1,4.

Het ingenieurs-niveau heeft terrein gewonnen ten opzichte van het h.t.s.-niveau: in 1961 nog 1 : 3,2 doch in 1966 1 : 2,5.

Wij moeten hiermede volstaan. Wie nog meer willen weten, verdiepe zich in de uitgave zelf en het vele materiaal, dat het Centraal Bureau voor de Statistiek nog achter de hand heeft.